

Prawne uwarunkowania transferu wiedzy (wybrane zagadnienia)

Gabriela Jyż

Politechnika Opolska, Polska

Streszczenie

Artykuł dotyczy wybranych zagadnień związanych z uwarunkowaniami transferu wiedzy wynikającymi z obowiązujących przepisów prawa krajowego, prawa wspólnotowego oraz prawa międzynarodowego. Regulacje prawne, które są przedmiotem analizy mieszczą się głównie w obszarze prawa własności intelektualnej, prawa własności przemysłowej i prawa o szkolnictwie wyższym. Omówiono najważniejsze rozwiązania prawne zawarte w konwencjach i traktatach międzynarodowych dotyczących własności intelektualnej, które sprzyjają szybszemu i większemu transferowi rozwiązań innowacyjnych i w konsekwencji, które służą wsparciu globalnego systemu własności przemysłowej, a co za tym idzie przyczyniają się do rozwoju gospodarczego.

Słowa kluczowe: transfer wiedzy, prawo własności intelektualnej, prawo własności przemysłowej, prawo o szkolnictwie wyższym, innowacje

Uwagi wstępne

Analizując zagadnienia transferu wiedzy w regionie, rozumianym zarówno w aspekcie krajowym, jak i ponadkrajowym, nie sposób nie pochylić się nad uwarunkowaniami tego transferu wynikającymi z obowiązujących przepisów prawa krajowego, prawa wspólnotowego oraz prawa międzynarodowego. Regulacje prawne dotyczące różnych aspektów transferu wiedzy są tak liczne, iż w niniejszym opracowaniu, nie sposób je w całości przedstawić, a zatem zostanie dokonany tylko wybór niektórych z nich. Niniejszy artykuł dotyczy przede wszystkim prawa własności intelektualnej, a także po części prawa o szkolnictwie wyższym.

1. Transfer wiedzy, a system ochrony własności intelektualnej

Nie można nie zauważyć, iż wiedza sensu largo to na gruncie prawa dobro niematerialne, stanowiące przeciwieństwo pojęcia dobra materialnego. Jeśli zaś mówimy o dobrach niematerialnych w prawie to mamy na myśli przede wszystkim ochronę prawną tych dóbr za pomocą systemu prawa autorskiego, systemu prawa własności przemysłowej i coraz częściej wyróżnianego systemu własności informacyjnej. Jak podkreśla się w doktrynie ochrona dóbr niematerialnych stanowi podstawowy i niezbędny instrument w międzynarodowej polityce konkurencji, zwalczania bezrobocia oraz innowacyjności i wzrostu gospodarczego. Jednak równocześnie zaznaczyć należy, iż ze względu na wielość czynników wpływających na gospodarkę, trudno jednoznacznie dowieść znaczenia ekonomicznego systemu patentowego. Jak się podkreśla najczęściej wiele zależy od doboru danych lub po prostu własnych preferencji badaczy tego zagadnienia. Istnienie systemu patentowego ma jednak także wielu przeciwników. Stąd też można zasadnie posłużyć się poglądem amerykańskiego Sądu Najwyższego, który w orzeczeniu z 1996 r. podkreślił, iż system ten należy do świata gospodarki i handlu, a nie filozofii, a zatem ocenie powinny podlegać jego konkretne skutki, a nie spekulacje dotyczące imponderabiliów.¹

1. Por. Sprawa *Brenner v. Manson*, 38US 519, 148 USP & 689, cyt. za M. du Vall M. du Vall (2008), s. 145.

Jednym z istotnych mankamentów systemów ochrony praw autorskich i praw własności przemysłowej był i jest nadal terytorialny charakter tych praw, który z definicji powoduje podział rynku i powstawanie barier w swobodnym przepływie towarów i usług, a także szeroko pojmowanej wiedzy. Aby częściowo chociaż przezwyciężyć te bariery podejmowano i nadal się podejmuje w prawie następujące działania:

- stworzenie mechanizmów międzynarodowych w postaci konwencji i traktatów międzynarodowych zawierających unormowania ułatwiające uzyskiwanie praw własności przemysłowej w różnych krajach za pomocą jednego zgłoszenia i jednego badania patentowego (dot. to wynalazków, wzorów użytkowych, wzorów przemysłowych i znaków towarowych)²,
- ujednoczenie ustawodawstw krajowych w obszarze praw własności przemysłowej i prawa autorskiego (zwłaszcza przoduje w tym zjednoczona Europa).

Do najważniejszych umów międzynarodowych z zakresu własności przemysłowej, których stroną jest Polska, a które jednocześnie ustanawiają w swoich przepisach pewne mechanizmy prawne zmierzające do uzyskiwania praw wyłącznych w sposób szybszy, a tym samym do większego transferu rozwiązań innowacyjnych, które służą wsparciu globalnego systemu własności przemysłowej (industrial property), uzyskiwaniu ochrony w coraz większej liczbie państw i to za pomocą jednego zgłoszenia patentowego i jednego merytorycznego badania patentowego należą:

- Konwencja Paryska o ochronie własności przemysłowej,
- PCT — Układ o Współpracy Patentowej,
- Konwencja Monachijska o Patencie Europejskim,
- TRIPS, czyli Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej.

1.1. Konwencja Paryska o ochronie własności przemysłowej

Konwencja o ochronie własności przemysłowej z dnia 20 marca 1883 r. została podpisana w Paryżu (stąd też jest określana „Konwencją Paryską”, KP)³. Najistotniejsze z punktu widzenia tematyki niniejszego opracowania są jej postanowienia dotyczące tzw. priorytetu konwencyjnego, zawarte w art. 4 ust. 1 KP, który stanowi, że „każdy kto dokonał prawidłowego zgłoszenia o udzielenie patentu na wynalazek, zgłoszenia wzoru użytkowego, wzoru przemysłowego lub znaku towarowego w jednym z Państw będących członkami Związku, albo jego następca prawny, będzie korzystał w celu dokonania zgłoszenia w innych Państwach z prawa pierwszeństwa w terminach niżej określonych”. Terminy, o których mowa jest w tym przepisie precyzuje art. 4 lit.C ust. 1 KP i są one następujące: 12 miesięcy dla patentów na wynalazki i dla wzorów użytkowych oraz 6 miesięcy dla wzorów przemysłowych i znaków towarowych. Ogólnym skutkiem prawnym priorytetu konwencyjnego jest zakaz unieważnienia zgłoszenia późniejszego tego samego przedmiotu dokonanego w jednym z państw będących członkami Związku Paryskiego⁴ przed upływem wskazanych terminów, z powodu faktów zaistniałych w międzyczasie, tj. w szczególności z powodu: innego zgłoszenia, opublikowania wynalazku (lub wzoru użytkowego) lub wykonywania go w sposób powodujący utratę nowości, wystawienia na sprzedaż egzemplarzy wzoru przemysłowego oraz używania znaku towarowego.

Wspomnieć także należy o bardzo istotnej, wynikającej z postanowień KP zasadzie traktowania narodowego (art. 2 KP), zwanej także zasadą asymilacji lub zasadą równouprawnienia obcokrajowców. Zasada ta oznacza, że przynależni (zarówno osoby fizyczne, jak i prawne) państw członkowskich Konwencji mają zapewnione w każdym państwie członkowskim takie same prawa z zakresu własności przemysłowej, jakie przysługują podmiotom krajowym. Uzupełnia ją inna

2. Szerzej por. A. Szewc: Przegląd konwencji z zakresu własności intelektualnej, których stroną jest Rzeczpospolita Polska. Monitor Prawniczy 1995, nr 4.

3. Zob. Oświadczenie Rządowe z dnia 21 lutego 1975 r. w sprawie ratyfikacji przez Polską Rzeczpospolitą Ludową Konwencji o ustanowieniu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej, sporządzonej w Sztokholmie dnia 14 lipca 1967 r., DzU z 1975 r. nr 9 poz. 50; oraz Akt sztokholmski zmieniający Konwencję paryską o ochronie własności przemysłowej z dnia 20 marca 1883 r., zmienioną w Brukseli dnia 14 grudnia 1900 r., w Waszyngtonie dnia 2 czerwca 1911 r., w Hadze dnia 6 listopada 1925 r., w Londynie dnia 2 czerwca 1934 r., w Lizbonie dnia 31 października 1958 r., sporządzony w Sztokholmie dnia 14 lipca 1967 r., DzU z 1975 r. nr 9 poz. 51.

4. W zakresie własności przemysłowej działa Międzynarodowy Związek Ochrony Własności Przemysłowej, zrzeszający państwa członkowskie Konwencji Paryskiej, i z tego powodu zwany „Związkiem Paryskim”.

zasada KP, a mianowicie zasada minimum konwencyjnego, z której wynika, że ustanowiony przepisami KP standard ochrony konwencyjnej obowiązuje nawet wtedy, gdy ustawy krajowe go nie przewidują.

1.2. Układ o Współpracy Patentowej

Układ o Współpracy Patentowej (Patent Cooperation Treaty, PCT)⁵ został podpisany 19 czerwca 1970 r. w Waszyngtonie. Zgodnie z preambułą tego Układu, został on ustanowiony m.in. w celu uproszczenia i zmniejszenia kosztów ochrony wynalazków w przypadku poszukiwania jej w wielu krajach. PCT normuje system, dzięki któremu możliwe jest uzyskiwanie ochrony patentowej na wynalazki w dowolnej liczbie krajów należących do Układu na podstawie jednego tylko zgłoszenia, dokonanego w jednym urzędzie ds. własności przemysłowej, sporządzonego w jednym tylko języku — przy czym jeśli zgłaszający dokonuje tego zgłoszenia w urzędzie w swoim kraju będzie to język ojczysty zgłaszającego.

Postępowanie patentowe według PCT składa się z dwóch faz: fazy międzynarodowej i narodowej. Tak zwane „zgłoszenie międzynarodowe” może zostać dokonane w urzędzie patentowym danego państwa lub regionalnym urzędzie patentowym (w postanowieniach PCT prawodawca międzynarodowy nazywa je „urzędami przyjmującymi”), do których zalicza się: Europejski Urząd Patentowy, Euroazjatycki Urząd Patentowy oraz Afrykańską Regionalną Organizację Własności Przemysłowej. Ponadto zgłoszenie takie może być dokonane w Międzynarodowy Biurze WIPO (Międzynarodowej Organizacji Własności Intelektualnej) w Genewie. Urząd przyjmujący sprawdza czy podanie spełnia wymogi formalne, co umożliwia przyjęcie, że w danej dacie nastąpiło złożenie wniosku. Zgłaszający w swym wniosku wskazuje kraje, w których będzie żądał udzielenia patentu na swój wynalazek. Jeśli kraje te (tzw. kraje wyznaczone) należą do organizacji regionalnej udzielającej patentów — np. Europejskiej Organizacji Patentowej — wówczas zgłaszający może domagać się potraktowania zgłoszenia międzynarodowego jak zgłoszenia dotyczącego takiego właśnie regionalnego patentu (np. patentu europejskiego). Po dokonaniu zgłoszenia międzynarodowego następuje etap „międzynarodowego poszukiwania”, który to etap prowadzony jest przez międzynarodowe organy poszukiwań, których funkcję pełnią urzędy patentowe niektórych krajów, a także Europejski Urząd Patentowy. Wynikiem prac tych organów jest „sprawozdanie z międzynarodowego poszukiwania”, zawierające wykaz publikacji (dokumentów), które mogą mieć znaczenie przy badaniu przesłanek zdolności patentowej, gdyż określają stan techniki. Po otrzymaniu takiego sprawozdania zgłaszający może zdecydować czy chce dalej ubiegać się o ochronę patentową lub zgłoszenie wycofać. Jeśli zgłaszający pozostaje przy zamiarze uzyskania ochrony patentowej Międzynarodowe Biuro WIPO dokonuje „międzynarodowej publikacji” zgłoszenia oraz sprawozdania z międzynarodowego poszukiwania, a także informuje o tym regionalne lub krajowe urzędy patentowe. Zgłaszający ma następnie wybór — albo wszczęcie postępowania o udzielenie patentu przed właściwym urzędem patentowym i tym samym rozpoczęcie fazy narodowej lub regionalnej postępowania patentowego, albo może domagać się sporządzenia sprawozdania z międzynarodowego badania wstępnego, które jest sporządzane przez międzynarodowy organ ds. poszukiwań i zawiera stanowisko w sprawie zdolności patentowej zgłoszonego wynalazku. Jak podkreśla się w doktrynie wprawdzie ustalenia stanowiące wynik tych badań nie są wiążące dla urzędów, które będą udzielały patentów, trudno jednak przeceniać znaczenie tego sprawozdania — zwłaszcza obecnie, gdy nie ulega wątpliwości tożsamość w makroskali przesłanek zdolności patentowej.

Wspomnieć należy także, że PCT przedłuża termin priorytetu konwencyjnego w zakresie patentów na wynalazki do 20 miesięcy — uprawniony bowiem może ubiegać się o udzielenie patentu w wyznaczonym państwie aż do upływu 20 miesięcy od daty dokonania zgłoszenia międzynarodowego. Jeśli natomiast zgłaszający zdecyduje się na uzyskanie sprawozdania z międzynarodowego badania wstępnego, wówczas okres priorytetu konwencyjnego wydłuża się o kolejne 10 miesięcy.⁶ Należy dodać, iż PCT jest przykładem bardzo efektywnej współpracy międzynarodowej, co

5. Por. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, Załącznik do nru 70, poz. 303 z dnia 9 sierpnia 1991 r. [Układ o współpracy patentowej sporządzony w Waszyngtonie dnia 19 czerwca 1970 r., poprawiony dnia 2 października 1979 r. i zmieniony dnia 3 lutego 1984 r.]

6. Szerzej pisze o tym M. du Vall (2008), s. 74 i nast. oraz wskazana tam literatura przedmiotu.

najlepiej obrazują następujące dane: w 2012 r. dokonano ponad 194 tys. zgłoszeń międzynarodowych, a w 2013 r. ponad 200 tys.⁷

1.3. Konwencja Monachijska o Patencie Europejskim

W dniu 5 października 1973 r. w Monachium podpisano Konwencję o udzielaniu patentów europejskich.⁸ Istotą systemu patentu europejskiego jest to, że na podstawie jednego zgłoszenia zostaje przeprowadzone jedno postępowanie przed Europejskim Urzędem Patentowym i jeśli w wyniku tego postępowania zostanie stwierdzone, że zgłoszony wynalazek spełnia przesłanki zdolności patentowej, zostaje udzielony patent (a właściwie wiązka patentów), który jest skuteczny w tych krajach — sygnatariuszach Konwencji Monachijskiej (KM), które wskaże zgłaszający w swoim wniosku. Jest to więc szczególna procedura udzielania patentów krajowych, która prowadzi do ich uzyskania w wyniku jednego postępowania patentowego. Wniosek o udzielenie patentu winien być złożony albo bezpośrednio w Europejskim Urzędzie Patentowym (EUP) lub w urzędzie kraju, który należy do KM, o ile tę ostatnią możliwość przewiduje prawo danego kraju członkowskiego. We wniosku zgłaszający winien wskazać kraje, w których patent europejski ma obowiązywać. Następnie zgłoszenie badane jest pod względem jego poprawności formalnej, a w dalszej kolejności następuje badanie merytoryczne zgłoszenia, które kończy się sporządzeniem sprawozdania, doręczanego zgłaszającemu. Europejskie zgłoszenie patentowe (a także sprawozdanie z poszukiwania europejskiego), stosownie do treści art. 93 KM, podlega opublikowaniu niezwłocznie po upływie 18 miesięcy od daty zgłoszenia (lub daty pierwszeństwa). Po publikacji sprawozdania zgłaszający ma czas (6 miesięcy od ukazania się sprawozdania) na ocenę swoich szans na uzyskanie patentu. Do upływu tego terminu zgłaszający ma prawo złożyć wniosek o przeprowadzenie badania w celu ustalenia, czy zgłoszenie spełnia przesłanki zdolności patentowej.

1.4. Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej

TRIPS to Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej stanowiące załącznik nr 1C do Porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO), podpisanego 15 kwietnia 1994 r. w Marakeszu. Podkreślić trzeba, iż Konwencja Paryska pozwala na uzyskiwanie ochrony patentowej na ten sam wynalazek w różnych państwach pomimo istniejących między nimi różnic w wewnętrznych prawnych systemach ochrony patentowej, TRIPS natomiast w zasadniczych kwestiach stara się w swoich postanowieniach eliminować te różnice. „Siła tego porozumienia (będąca pochodną faktu, że jest on częścią porozumienia o ustanowieniu WTO) wyraża się w możliwości efektywnej ochrony własności intelektualnej za granicą, a mianowicie:

- w odniesieniu do państw nierespektujących jego postanowień — poprzez zastosowanie restrykcji gospodarczych uderzających we wrażliwe dla nich miejsca (np. ograniczenie importu towarów spożywczych czy wyrobów tekstylnych);
- w odniesieniu do przedsiębiorców, których prawa zostały naruszone — poprzez stworzenie mechanizmów umożliwiających skuteczne dochodzenie roszczeń.

W przeciwieństwie do układu GATT, w porozumieniu TRIPS ochrona własności intelektualnej jest traktowana jako środek sprzyjający handlowi międzynarodowemu, nie zaś — jako wyjątek od zasady wolności handlu.⁹ Jak się akcentuje w doktrynie nowością postanowień TRIPS-u w stosunku do unormowań zawartych w Konwencji Paryskiej jest ustanowienie zasady najwyższego uprzywilejowania, która uzupełnia zasadę traktowania narodowego (zasadę asymilacji) zawartą w przepisach Konwencji Paryskiej. Stosownie do treści art. 4 zd. 1 TRIPS: „jakakolwiek korzyść, udogodnienie, przywilej lub zwolnienie, przyznane przez dany kraj członkowski podmiotom jakiegokolwiek innego

7. Dane te pochodzą z wywiadu udzielonego przez Francisca Gurry Rola WIPO wobec wzrostu popytu na IP. Rozmowa z dr Francisem Gurrym Dyrektorem Generalnym WIPO. (2014): „Kwartalnik Urzędu Patentowego RP”, nr (1), s. 14–16, Na podstawie WIPO Magazine.

8. Por. Konwencja o udzielaniu patentów europejskich (Konwencja o patencie europejskim), sporządzona w Monachium dnia 5 października 1973 r., zmieniona aktem zmieniającym artykuł 63 Konwencji z dnia 17 grudnia 1991 r. oraz decyzjami Rady Administracyjnej Europejskiej Organizacji Patentowej z dnia 21 grudnia 1978 r., 13 grudnia 1994 r., 20 października 1995 r., 5 grudnia 1996 r. oraz 10 grudnia 1998 r., wraz z Protokołami stanowiącymi jej integralną część, DzU z 2004 r. nr 79 poz. 737.

9. Por. M. du Vall (2008), s. 102–103 i wymieniona tam literatura przedmiotu.

kraju, będzie przyznane niezwłocznie i bezwarunkowo podmiotom wszystkich innych państw członkowskich.” W przypadku zasady asymilacji punktem odniesienia jest status „własnego” uprawnionego w kraju, w którym podmiot zagraniczny ubiega się o ochronę, natomiast w przypadku zasady najwyższego uprzywilejowania takim punktem odniesienia jest dla obcego zgłaszającego inny obcy zgłaszający, jeżeli jest on w danym kraju korzystniej traktowany niż własny zgłaszający.¹⁰

W porozumieniu TRIPS zawarto także przepisy, których celem jest zapobieganie nadużyciu praw własności intelektualnej przez ich posiadaczy polegającym na uprawianiu praktyk prowadzących się do bezzasadnego ograniczania handlu lub działań szkodliwie wpływających na międzynarodowy transfer technologii. Takim jak go się określa „wentylem bezpieczeństwa” są przepisy dotyczące tzw. licencji przymusowych. W porozumieniu TRIPS wprowadzono dwa systemy licencji przymusowych, z których jeden dotyczy wszystkich państw należących do WTO (art. 31 TRIPS), a drugi — jedynie państw słabo rozwiniętych i ograniczony jest przedmiotowo do produktów farmaceutycznych (art. 31 bis). Same warunki udzielania licencji przymusowych zostały w postanowieniach TRIPS-u unormowane bardzo szczegółowo, co ma zapobiegać nadużywaniu tego instrumentu prawnego, który co do zasady ma być stosowany z dużą rozważą i tylko wówczas gdy jest to konieczne, ponieważ jest to instytucja stosowana w sytuacjach nadzwyczajnych. Wyjątek od tych drobiazgowych zasad dotyczy przypadku, gdy udzielenie licencji przymusowej następuje w celu przeciwdziałania praktykom monopolistycznym, jeśli zostały one stwierdzone orzeczeniem wydanym w danym państwie.

2. Rola WIPO we wspieraniu, popularyzacji i transferze własności intelektualnej

WIPO (World Intellectual Property Organization), czyli Światowa Organizacja Własności Intelektualnej została utworzona na mocy konwencji podpisanej 14 lipca 1967 r. w Sztokholmie (zwanej Konwencją Sztokholmską¹¹). WIPO jest organizacją międzyrządową, a od 1974 r. stanowi wyspecjalizowaną agencję ONZ. Zadaniem WIPO jest popieranie ochrony własności intelektualnej (IP), rozumianej jako utwory prawa autorskiego (własność prawnoautorską) i własności przemysłową. W tym celu państwa członkowskie WIPO współpracują ze sobą, a w razie potrzeby z każdą inną organizacją międzynarodową.

WIPO postawiło sobie m.in. za cel dostarczanie wsparcia krajowym urzędом do spraw własności intelektualnej w świadczeniu profesjonalnych i odpłatnych usług o wysokiej jakości. Choć poszczególne urzędy do spraw własności intelektualnej działają lokalnie, to przedsiębiorstwa, które wykorzystują własność intelektualną współcześnie funkcjonują coraz bardziej globalnie. „Nadrzędnym celem posiadania systemu patentowego jest powszechne udostępnianie informacji na temat technologii. Rezultat jest imponujący: system patentowy stworzył najobszerniejszy rejestr techniki wytworzonej przez ludzkość. Podstawowa rolą instytucji publicznej zajmującej się systemem IP jest więc udostępnianie społeczeństwu informacji wygenerowanych przez ten system. WIPO robi to na przykład przez swoje bazy danych, które mają zasięg globalny i są udostępniane bezpłatnie.”¹² Do najważniejszych tychże baz danych trzeba zaliczyć: bazę danych PATENTSCOPE zawierającą technologie w ponad 32 mln. dokumentów patentowych oraz zintegrowaną bazę danych GLOBAL BRAND DATABASE z ponad 11 mln. wpisów obejmujących znaki towarowe, nazwy pochodzenia, loga, symbole, godła. Ponadto WIPO ułatwia dostęp do tych baz danych, które zazwyczaj objęte są abonamentem — np. do programów takich jak: ARDI (Access to Research for Development and Innovation), ASPI (Access to Specialized Patent Information), których celem jest usprawnienie korzystania z informacji naukowo-technicznej i dostarczenie narzędzi dla analizy informacji patentowej, zwłaszcza w krajach słabo rozwiniętych. W 2009 r. WIPO uruchomiło program TISC

10. Szerzej: J. Barta, R. Markiewicz: J. Barta, R. Markiewicz (red.) (1998), s. 24 i nast.

11. Por. Konwencja o ustanowieniu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej, sporządzona w Sztokholmie dnia 14 lipca 1967 r., DzU z 1975 r. nr 9 poz. 49; oraz Oświadczenie Rządowe z dnia 21 lutego 1975 r. w sprawie ratyfikacji..., DzU z 1975 r. nr 9 poz. 50.

12. Por. wywiad udzielony przez Francisa Gurry Rola WIPO wobec wzrostu popytu na IP. Rozmowa z dr Francisem Gurrym Dyrektorem Generalnym WIPO. (2014): „Kwartalnik Urzędu Patentowego RP”, nr (1), s. 14–16, Na podstawie WIPO Magazine.

(Technology and Innovation Support Center) dla rozwijania praktycznej wiedzy naukowo-technicznej na poziomie lokalnym poprzez wykorzystanie informacji zawartej w bazach danych własności intelektualnej. „TISC pomaga wynalazcom z krajów rozwijających się wykorzystywać swój innowacyjny potencjał. We współpracy z krajami członkowskimi WIPO uruchomiło ponad 320 ośrodków TISCO w blisko 40 krajach, zarówno w krajowych urzędach, jak i w centralach badawczych i uniwersytetach.”¹³

3. Transfer wiedzy i innowacji z uczelni wyższych na zewnątrz do sektora gospodarki — uwagi dotyczące tzw. „uwłaszczenia naukowców” w znowelizowanej ustawie: Prawo o szkolnictwie wyższym

Nowelizacja ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. — Prawo o szkolnictwie wyższym,¹⁴ dokonana ustawą z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy — Prawo o szkolnictwie wyższym, oraz o zmianie niektórych innych ustaw, która wejdzie w życie 1 października 2014 r.¹⁵ zawiera m.in. wzbudzającą duże kontrowersje w środowisku uczelni wyższych regulację prawną określaną mianem „uwłaszczenia naukowców”.¹⁶ W uzasadnieniu konieczności dokonania tych zmian wskazano na to, iż polska gospodarka w sposób niezadawalający wykorzystuje w praktyce wyniki badań naukowych, czego rezultatem jest niska innowacyjność polskich przedsiębiorstw. Brak jest transferu wyników prac badawczych i rozwojowych oraz know-how z uczelni wyższych do praktyki gospodarczej. Nowelizacji ma podlegać przede wszystkim art. 86 ustawy. Zgodnie z dotychczasowym brzmieniem tego przepisu uczelnia, która jest właścicielem praw majątkowych do wynalazku swego pracownika, dokonanego w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy, ma prawo do uzyskania patentu na wynalazek stworzony przez jej pracownika, a po jego komercjalizacji wynalazca otrzymuje udział w zysku zgodnie postanowieniami umowy zawartej między pracownikiem a uczelnią bądź obowiązującym w uczelni regulaminem własności intelektualnej. Ponieważ, w ocenie twórców projektu nowelizacji ustawy, uczelnie bardzo rzadko rozpoczynają działania zmierzające do komercjalizacji prac naukowych swoich pracowników, należy wprowadzić takie zmiany w ustawie — Prawo o szkolnictwie wyższym, zgodnie z którymi prawa majątkowe do wynalazku będą należały do pracownika uczelni — twórcy.

Początkowo projekt nowelizacji zakładał pełne „uwłaszczenie naukowców”. Jednak w wyniku prac prowadzonych w komisjach sejmowych koncepcję tę nieco złagodzano. Aktualnie uchwalona już przez Sejm i przyjęta przez Senat 24 lipca 2014 r. bez poprawek nowelizacja ustawy w tej kwestii zawiera następujące regulacje. Uczelnia i naukowiec będą mogli w umowie określić zasady dotyczące praw do wyników badań naukowych lub prac rozwojowych, formy komercjalizacji wynalazków lub efektów badań naukowych, a także zasady podziału środków uzyskanych z ich komercjalizacji. Jeśli taka umowa nie zostanie zawarta, wówczas będą obowiązywały regulacje zawarte w ustawie. Zgodnie z przepisami ustawy uczelnia wyższa będzie miała 3 miesiące od dnia otrzymania od pracownika informacji o wynikach badań naukowych lub prac rozwojowych oraz know-how związanym z tymi wynikami na podjęcie decyzji czy chce sama komercjalizować wynalazek. Jeśli się na to zdecyduje, to wówczas pracownikowi — twórcy będzie przysługiwać co najmniej 50% środków uzyskanych z komercjalizacji bezpośredniej, obniżonych maksymalnie o 25% kosztów bezpośrednio związanych z komercjalizacją, które zostały poniesione przez uczelnię lub spółkę celową.¹⁷

Po bezskutecznym upływie tego 3 miesięcznego terminu (albo podjęciu przez uczelnię decyzji o niekomercjalizacji) — uczelnia jest zobowiązana, w terminie 30 dni, do złożenia pracownikowi oferty zawarcia bezwarunkowej i odpłatnej umowy o przeniesienie praw do wyników badań nauko-

13. Tamże.

14. Zob. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 marca 2012 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy — Prawo o szkolnictwie wyższym, DzU z 23 maja 2012 r. poz. 572 ze zm.

15. O ile zostanie podpisana przez Prezydenta RP.

16. Por. np. A. Szewc: Uwagi do projektu ustawy o zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym. Załącznik nr 1 do stanowiska KRASP dot. projektu ustawy nowelizującej z 16 lipca 2013 r. (maszyn. powiel.).

17. Prawa te przysługują nie dłużej niż przez pięć lat od dnia uzyskania pierwszych środków.

wych lub prac rozwojowych oraz know-how. Wówczas prawa do wynalazku w pełni przejmuje naukowiec — twórca, który nabywa je za nie więcej niż 10% minimalnego wynagrodzenia za pracę, obowiązującego w dniu zawarcia umowy. Ma on wówczas całkowitą swobodę w wyborze sposobu i formy komercjalizacji oraz instytucji, z którą w tym zakresie podejmie współpracę. W przypadku nieprzyjęcia przez pracownika oferty zawarcia takiej umowy, prawa do wyników badań naukowych lub prac rozwojowych oraz know-how, przysługują uczelni wyższej.

W przypadku komercjalizacji dokonanej przez pracownika, uczelni przysługuje 25% wartości środków uzyskanych przez pracownika z komercjalizacji, obniżonych o nie więcej niż 25% kosztów bezpośrednich związanych z tą komercjalizacją, które zostały poniesione przez pracownika.¹⁸

Czy rzeczywiście wprowadzone w ustawie — Prawo o szkolnictwie wyższym zmiany spowodują w większym wymiarze niż dotychczas szybki i efektywny transfer wyników prac badawczych i rozwojowych z uczelni wyższych do gospodarki, a tym samym spowodują wzrost innowacyjności przedsiębiorstw, czas pokaże. Należy jednak zwrócić uwagę, iż w doktrynie od wielu lat wskazuje się, iż bariery i trudności związane z transferem technologii z nauki do przemysłu są znane. Zalicza się do nich: bariery świadomości i wiedzy, bariery finansowe, małą innowacyjność polskiej nauki, złożoność procesów wdrażania innowacji w przedsiębiorstwach, niedostatek wiedzy na temat zawierania umów o obrót prawami własności intelektualnej.¹⁹

Literatura

- BARTA J., MARKIEWICZ R. (red.) (1998): *Własność intelektualna w Światowej Organizacji Handlu (WTO)*. Kraków, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”.
- DU VALL M. (2008): *Prawo patentowe*. Warszawa, Wolters Kluwer Polska.
- Rola WIPO wobec wzrostu popytu na IP. Rozmowa z dr Francisem Gurrym Dyrektorem Generalnym WIPO*. (2014): „Kwartalnik Urzędu Patentowego RP” (1), s. 14–16.
- SOSNOWSKA A., ŁOBEJKO S., KŁOPOTEK A., BRDULAK J., RUTKOWSKA-BRDULAK A., ŻBIKOWSKA K. (2005): *Jak wdrażać innowacje technologiczne w firmie. Poradnik dla przedsiębiorców*. Innowacje, Warszawa, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.
- SZEWC A., JYŻ G. (2011): *Prawo własności przemysłowej*. Zarys Prawa, Warszawa, Wydawnictwo C.H. Beck.
- SZEWC A., ZIOŁO K., GRZESICZAK M. (2011): *Umowy jako prawne narzędzie transferu innowacji*. Warszawa, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.

18. Jak wyżej.

19. Szerzej piszą o tym: A. Sosnowska i inni (2005); A. Szewc, K. Ziolo i M. Grzesiczak (2011); A. Szewc i G. Jyż (2011).